

PRACE NAUKOWE

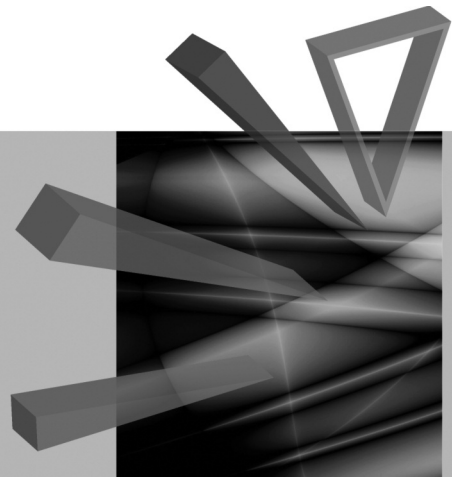
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

227

Polityka spójności w okresie 2014–2020 a rozwój regionów Europy

pod redakcją

Ewy Pancer-Cybulskiej

Ewy Szostak

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2011

Recenzenci: Stanisław Ciok, Andrzej Rączaszek

Redaktor Wydawnictwa: Agnieszka Flasińska

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Barbara Łopusiewicz

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl> oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2011

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-151-5

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
-------------	---

Część 1. Polityka spójności w Polsce w kontekście wyzwań rozwojowych

Marek W. Kozak: Polska polityka spójności – wyzwania	13
Stanisław Korenik: Region ekonomiczny wobec nowych wyzwań	25
Krystian Heffner, Piotr Gibas: Regiony słabiej rozwinięte a efekty polityki spójności w Polsce	36
Magdalena Pronobis: Polityka regionalna Unii Europejskiej: źródła nieefektywności	53
Urszula Kalina-Prasznic: Systemy emerytalne a spójność społeczna	65
Małgorzata Rogowska: Znaczenie kultury w polityce spójności UE	75
Danuta Legucka: Determinanty rozwoju obszarów wiejskich a polityka spójności Unii Europejskiej	84
Monika Słupińska: Regiony w europejskiej polityce spójności w okresie 2014–2020	96
Alicja Zakrzewska-Półtorak: Możliwości poprawy skuteczności administracji publicznej w kontekście założeń polityki spójności Unii Europejskiej na lata 2014–2020	107
Ewa Szostak: Polityka innowacyjna w Polsce wobec wyzwań strategii <i>Europa 2020</i>	117

Część 2. Polityka spójności w doświadczeniach polskich regionów

Barbara Kryk, Beata Skubiak: Współczesny paradygmat rozwoju i realizacja polityki strukturalnej w regionie zachodniopomorskim w latach 2004–2008	131
Joanna Kenc: Rozwój współpracy partnerskiej miast Dolnego Śląska	143
Iwona Kukulak-Dolata: Analiza potencjału integracji cyfrowej mazowieckich instytucji samorządowych	154
Wioletta Czemieli-Grzybowska: Wsparcie rozwoju eksportu przedsiębiorstw w województwie podlaskim w ramach polityki spójności	163
Alicja Małgorzata Graczyk: Realizacja celów polityki spójności na przykładzie rozwoju morskich farm wiatrowych w Polsce	174
Andrzej Graczyk: Ekonomiczne problemy wykorzystania energii w budynkach użyteczności publicznej	182
Dorota Rynio: Polityka spójności a nowy paradygmat polityki regionalnej w Polsce	192

Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Zróżnicowanie powiatów w Polsce w zakresie poziomu rozwoju społeczno-ekonomicznego.....	202
Anna Nowak: Rola rolnictwa jako integralnego elementu rozwoju polskich regionów	212
Wiesława Lizińska, Roman Kisiel, Lucyna Szczebiot-Knoblach: Uwarunkowania rozwoju Specjalnych Stref Ekonomicznych w Polsce i jego perspektywy	223
Maria Bucka: Funkcjonowanie polskich przedsiębiorstw w okresie spowolnienia gospodarczego w Polsce	233

Summaries

Part 1. Cohesion Policy in Poland in the context of development challenges

Marek W. Kozak: Polish cohesion policy – challenges ahead.....	24
Stanisław Korenik: Economic region towards new challenges	35
Krystian Heffner, Piotr Gibas: Lesser developed regions and cohesion policy effects in Poland.....	52
Magdalena Pronobis: Regional Policy of the European Union: sources of ineffectiveness	64
Urszula Kalina-Prasznic: Pension systems and social cohesion.....	74
Małgorzata Rogowska: The importance of culture in the EU cohesion policy	83
Danuta Legucka: Determinants of rural development and the European Union cohesion policy	95
Monika Słupińska: Regions in European cohesion policy during the period 2014-2020	106
Alicja Zakrzewska-Półtorak: Opportunities to improve the effectiveness of public administration in the context of EU cohesion policy 2014-2020	116
Ewa Szostak: Innovation policy in Poland towards the challenge of <i>Europe 2020</i> Strategy	127

Part 2. Cohesion Policy in Polish regions experience

Barbara Kryk, Beata Skubiak: Modern paradigm of development and implementation of structural policies in the West Pomeranian region in the years 2004–2008.....	142
Joanna Kenc: The development of town twinning cooperation in Lower Silesia.....	153
Iwona Kukulak-Dolata: Analysis of the digital integration potential of the Mazowieckie local government institutions	162
Wioletta Czemieli-Grzybowska: Support of export development of businesses in Podlaskie voivodeship in the cohesion policy.....	173

Alicja Małgorzata Graczyk: Cohesion policy accomplishment based on offshore wind farms development in Poland	181
Andrzej Graczyk: Economic problems of energy use in public service buildings.....	191
Dorota Rynio: Cohesion Policy and a new paradigm of regional policy in Poland	201
Anna Wojewódzka-Wiewiórska: Districts division in Poland in terms of the socio-economic development level.....	211
Anna Nowak: The role of agriculture as an integral element of Polish regions development.....	222
Wiesława Lizińska, Roman Kisiel, Lucyna Szczebiot-Knoblauch: Conditions for the development of special economic zones in Poland and its perspective	232
Maria Bucka: Behavior of Polish enterprises during economic slowdown in Poland	241

Stanisław Korenik

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

REGION EKONOMICZNY WOBEC NOWYCH WYZWAŃ

Streszczenie: Efektem zmian zachodzących we współczesnych realiach jest konieczność nowego spojrzenia na funkcjonowanie regionu. Konieczne jest nie tylko zidentyfikowanie go jak nowego podmiotu gospodarki globalnej, ale też określenie źródeł kształtujących jego sytuację. Oprócz tak oczywistych, jak globalizacja czy sytuacja gospodarcza – kryzys, należy też wskazać na unikatowe potencjały w nim występujące często o charakterze niematerialnym. Stwarza to konieczność zweryfikowania zasad określania jego rozwoju.

Słowa kluczowe: region, globalizacja, nowa gospodarka, kryzys, gospodarka sieciowa, rozwój zrównoważony.

Współczesne realia gospodarcze przynoszą nam nie tylko intensywne oraz różnokierunkowe zmiany będące efektem korelacji równocześnie występujących takich procesów, jak: rewolucja technologiczna oparta na technologiach informatycznych, kształtowanie się gospodarki globalnej oraz zmiany paradygmatu rozwojowego związanego z przechodzeniem z gospodarki przemysłowej do gospodarki opartej na wiedzy¹, ale także gwałtowny wzrost niepewności oraz malejąca w dramatyczny sposób przewidywalność zjawisk społeczno-ekonomicznych. Niewątpliwie pierwotną przyczyną jest globalizacja i zlewanie się, szczególnie rynków finansowych, w jeden megarynek, który coraz bardziej rządzi się swoimi, nie do końca identyfikowanymi zmianami. W efekcie obserwujemy coraz szybsze scalanie się poszczególnych gospodarek i ich funkcjonowanie, a raczej wystawienie poszczególnych podmiotów na konkurencję międzynarodową (mimo że same nie muszą na tym rynku funkcjonować). Stwarza to poszczególnym podmiotom możliwość dostosowania swojej oferty do zróżnicowanych lokalnie rynków. Wraz z tym procesem mówi się o nowym zjawisku, tj. glocalizacji², wyrażającym się różnopłaszczyznowymi relacjami między tym, co lokalne, a tym, co globalne. Jest to zgodne ze stwierdzeniem, że tylko obszary o dużej koncentracji aktywności gospodarczej tworzą szczególne wa-

¹ A. Olechnicka, *Rozwój regionalny w warunkach gospodarki informacyjnej*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2000, nr 34 (4), s. 37.

² T. O’Riordan (red.), *Globalism, Localism & Identity*, Earthscan Publications, London and Sterling 2001, s. 37–41.

runki do kumulowania i wymiany wiedzy między podmiotami działającymi na ich obszarze³.

Istotnym zjawiskiem towarzyszącym tym procesom jest zmniejszanie się w gospodarce roli państwa przy równoczesnym wzroście znaczenia regionów⁴ (są one m.in. bardziej elastyczne w dostosowywaniu się do turbulentnego otoczenia). Prowadzi to bezpośrednio do zmian w gospodarowaniu przestrzenią w tych jednostkach, polegających na nadaniu procesom tam występującym charakteru nieliniowego (skokowego) w odróżnieniu od wcześniejszych mających charakter ewolucyjny. Konsekwencjami tego typu zjawisk są bezpośredni wzrost i zaostrenie się konkurencji poprzez powiększenie przestrzennego zakresu wymiany o te właśnie jednostki. Zmiany te i inne wywołują m.in. gruntowne i złożone przekształcenia gospodarki, identyfikowane przede wszystkim poprzez przewartościowanie relacji społeczno-gospodarczych w skali zarówno całej gospodarki, jak i poszczególnych regionów.

W konsekwencji powstaje nowa gospodarka, która według M. Castellsa wywodzi się z dwóch kluczowych branż, tj. techniki informacyjnej oraz finansów. Ich *novum* polegało nie tylko na tym, że tworzyły nowe produkty czy technologie, ale także na tym, że je stosowały, co przekładało się zarówno na wzrost ich produktywności, jak i na wypracowanie nowych form organizacji, które były następnie wprowadzane jako modelowe do innych dziedzin życia społeczno-gospodarczego⁵. Jednak ta nowa gospodarka nie ukształtowała się równocześnie we wszystkich krajach, jej występowanie ma charakter selektywny. S. Gomułka twierdzi, że globalizująca się gospodarka światowa ma wyraźnie dualny charakter. Wyróżnia on *Technology Frontier Area* (TFA) oraz pozostałe kraje. Podstawowymi różnicami między tymi krajami są różne mechanizmy wzrostu gospodarczego. W krajach zaliczanych do TFA „o postępie technicznym decyduje bowiem własna aktywność innowacyjna i własny sektor B+R [...], w krajach poza TFA [...] decyduje otwarcie na transfer z zewnątrz (dyfuzję) oraz wewnętrzne możliwości absorpcyjne”⁶. Te różnice są tak fundamentalne, że zdaniem S. Gomułki potrzebne są dwie różne teorie wzrostu gospodarczego dla tych segmentów gospodarki światowej. Jest to zgodne z pojęciem *path dependence* (ścieżki dojścia), które wskazuje, że naszą sytuację warunkują nie tylko obecne stany, ale także sposoby ich osiągnięcia. W książce *The Spatial Economy: Cities, Regions, and International Trade* wydanej w 1999 r., autorzy, analizując rozwój regionów, zwracają uwagę m.in. na występowanie zjawiska *lock-in*⁷, tj. kosztów, które powodują, że dany obszar przyjmuje określone wzorce rozwoju. Równocześnie we

³ W.M. Gaczek, *Innowacyjność jako czynnik podnoszenia konkurencyjności gospodarki regionu*, [w:] W.M. Gaczek (red.), *Innowacje a rozwój regionalny*, AE, Poznań 2005, s. 17.

⁴ Z. Rykiel, *Globalizacja, unionizacja i regionalizacja polskiej przestrzeni*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2000, nr 1 (1), s. 35.

⁵ M. Castells, *Spółczesność sieci*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 147.

⁶ S. Gomułka, *Mechanizmy i źródła wzrostu gospodarczego w świecie*, [w:] R. Rapacki (red.), *Wzrost gospodarczy w krajach transformacji. Konwergencja czy dywergencja?*, PWE, Warszawa 2009, s. 17.

⁷ F. Masahisa, P. Krugman, A.J. Venables, *The Spatial Economy: Cities, Regions, and International Trade*, MIT Press, Cambridge, MA, 1999.

współczesnej gospodarce regionu wzrasta znaczenie efektu zamknięcia (*lock-in*) oraz efektu sieci (*network effect*), co powoduje, że zaczynają dominować nieliczne domknięte miejsca, którymi stają się bazujące na innowacjach i wiedzy nowoczesne metropolie i regiony – określane często mianem globalnych. Efekt zamknięcia powoduje, że atrakcyjność alternatywnych lokalizacji poprzez koszty porzucenia tych nielicznych maleje. Sam efekt sieci związany jest bezpośrednio z barierą wyjścia (*entry barriers*), tzn. przystępując do danej sieci, mamy możliwość korzystania z określonego pakietu usług i produktów. W poziomie i tempie rozwoju poszczególnych krajów i regionów występuje duże zróżnicowanie, co jest efektem znacznej koncentracji działalności gospodarczej w przestrzeni⁸. Według Castellsa obecne procesy faworyzują jedne regiony, wykluczając inne (nawet całe kraje), które nie przedstawiają określonej wartości w globalizującym się świecie. Castells określa te obszary mianem „Czwartego Świata”⁹. S.L. Parente i E.C. Prescott w teorii ewolucji międzynarodowego poziomu dochodów z 2003 r. wskazują, że postawą różnicującą poszczególne gospodarki jest efektywność wykorzystania dostępnej wiedzy¹⁰. W rezultacie określone miejsca stają się atrakcyjne dla działalności gospodarczej z punktu widzenia efektów zewnętrznych, które uzewnętrzniają się w korzyściach skali.

Diagnoza ostatniego, tj. zapoczątkowanego w 2007 r., światowego kryzysu gospodarczego prowadzi przede wszystkim do pełniejszego zrozumienia charakteru współczesnej gospodarki oraz jest stanu w bliskiej przyszłości. Warto jeszcze dodać, że odwołanie się do tego konkretnego kryzysu, a nie do wielu innych chronologicznie wcześniejszych, ma uzasadnienie w tym, że to właśnie ten ostatni ukazał wyraziście swe nowe oblicze, związane z postępującą globalizacją w obu sferach gospodarki, czyli finansowej i realnej. Przy tym należy pamiętać, że mimo określenia go mianem światowego, występuje on tylko w krajach wysoko rozwiniętych.

Światowy kryzys gospodarczy, zapoczątkowany pęknięciem bańki spekulacyjnej (oznaczającej marnotrawienie nadmiaru środków finansowych) na rynku nieruchomości w Stanach Zjednoczonych w 2007 r., powszechnie jest oceniany jako najgłębsza recesja gospodarki światowej od czasu Wielkiego Kryzysu z przełomu lat 20. i 30. XX w. Wśród przyczyn wystąpienia zaburzeń na światowych rynkach finansowych, a w konsekwencji przeniesienia się tych zaburzeń na sferę realną gospodarek, wymienia się zjawiska o charakterze zarówno makro-, jak i mikroekonomicznym¹¹.

Nie wdając się w szerszą analizę źródeł i skutków tego załamania, można stwierdzić, że dodatkowo wskazał on, iż w gospodarce skończy się czas sprawdzonych rozwiązań, czyli działań powtarzalnych, sztamkowych, opartych na sprawdzonych

⁸ S. Gomułka, wyd. cyt., s. 21

⁹ M. Castells, *Koniec tysiąclecia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 337.

¹⁰ http://www.minneapolisfed.org/research/prescott/papers/Unified_Theory.pdf.

¹¹ Przyczyny te zostały zdiagnozowane i opisane w różnych pozycjach literatury z dziedziny finansów oraz raportach, m.in. w rocznym raporcie BIS z 2009 r. czy raporcie NBP *Polska wobec światowego kryzysu gospodarczego*, Warszawa 2009.

powszechnie wzorcach. Tylko te działania gwarantują sukces, którego podstawą są się przedsięwzięcia o charakterze kreatywnym, mające w sobie duży element innowacyjności. Zagrożenie niesie rutyna, która powoduje, że powtarzalne działania nie są dostosowane do zmieniających się warunków, dlatego w każdej sytuacji, opierając się na własnej wiedzy, trzeba szukać rozwiązań niestandardowych, które nie tylko odbiegają od przyjętego wzorca, lecz także nie są możliwe do wartościowania, przynajmniej w pierwszej fazie ich tworzenia. Przy tym nie bez znaczenia jest tutaj kooperacja różnych jednostek i osób, gdyż rozwiązania kreatywne, innowacyjne powstają w procesie wieloaspektowej interakcji. Najlepszym obszarem wydaje się region, gdyż bliskość położenia, związki kulturowe, podobne wartości, zaufanie stanowią najlepszą podstawę rozwoju różnorodnych elastycznych powiązań o charakterze poziomym (niezhierarchizowane), w których zachodzą interakcje będące podstawą tworzenia innowacji.

Według dokumentu *Polska 2030. Wyzwania Rozwojowe* podstawą rozwoju staje się „kapitał intelektualny Polski [...] ogół niematerialnych aktywów ludzi, przedsiębiorstw, społeczności, regionów i instytucji, które, odpowiednio wykorzystane, mogą być źródłem obecnego i przyszłego dobrostanu kraju. [...] Komponentami jego są kapitały: ludzki, społeczny, strukturalny, relacyjny”¹². W tym dokumencie podnosi się też kwestię tzw. kapitału rozwojowego, który jest rozumiany jako „kapitał o charakterze sieciowym, oparty na więziach sięgających poza krąg najbliższych kontaktów. To wreszcie zdolność do nieszablonowego, kreatywnego działania – samodzielnie i razem. Społeczeństwo o silnym kapitale rozwojowym charakteryzują otwartość na postawy, poglądy i pomysły innych, zdolność do współpracy oraz innowacyjność i kreatywność – ważna nie tylko jako podstawowy czynnik rozwojowy społeczeństw opartych na wiedzy, ale także jako zdolność pozwalająca funkcjonować w stale zmieniającym się świecie”¹³.

Proces formowania się współcześnie horyzontalnych systemów elastycznej specjalizacji (zwanymi powszechnie sieciami gospodarczymi) jest bez wątpienia odbiciem przestrzennego kształtowania się gospodarki opartej na wiedzy, a przejawia się w zastępowaniu w gospodarce relacji pionowych powiązaniem i oddziaływaniami poziomymi. Jedną z istotniejszych cech współczesnej gospodarki jest nasilająca się intensywność tych zmian oraz towarzyszący temu procesowi wzrost turbulencji i niepewności (prawo entropii). Zmiany te występują we wszystkich dziedzinach życia społeczno-ekonomicznego. W tym kontekście należy się zgodzić z D. Bellem, który stwierdził, że „najistotniejsze w społeczeństwie poprzemysłowym jest to, że wiedza i informacja stały się źródłem strategii i przemian społeczeństwa, czyli tym samym co kapitał i praca w społeczeństwie przemysłowym”¹⁴.

¹² *Polska 2030. Wyzwania rozwojowe*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa, lipiec 2009, s. 206, 207.

¹³ Tamże, s. 339.

¹⁴ D. Bell, *Technika łączności*, [w:] *Przegląd zagranicznej literatury prognostycznej*, Komitet PAN Polska 2000, Wrocław–Warszawa 1983.

Kształtowanie się tych przemian na przełomie wieków zostało dostrzeżone przez rządy wielu krajów, oczywiście przede wszystkim wysoko rozwiniętych, gdyż tam te zmiany zaistniały najpierw. Władze tych państw rozpoczęły prowadzenie polityki sprzyjającej kumulowaniu się pozytywnych procesów i ich wzmacnianiu na swoim terytorium, a jednocześnie na niwelowaniu barier i zagrożeń. Przykładem mogą być wytyczne Unii Europejskiej oraz grupy najbogatszych krajów tzw. G-7 dotyczące kształtowania się współczesnego nowoczesnego społeczeństwa, które postulują¹⁵:

- powszechny dostęp do podstawowych technik komunikacyjnych,
- otwartość sieci,
- umiejętność wzajemnego kontaktowania się i przetwarzania danych,
- pełną kompatybilność, bez względu na miejsce pobytu,
- warunki do konkurowania.

Oczywiście podstawowym elementem, który należy zmieniać i który zarazem jest bardzo trudno kształtowalny, jest społeczeństwo. Wynika to z tego, że podatni na zmiany są przede wszystkim ludzie młodzi i wykształceni, natomiast konserwatyzm i postawę zachowawczą prezentują ludzie starsi i o niskim wykształceniu oraz mieszkańcy obszarów wiejskich. Dlatego należy zwrócić uwagę na te zjawiska, które stanowią podstawę tych zmian. Do zasadniczych czynników dynamizujących współczesne społeczeństwa zalicza się¹⁶:

- rozdzielenie czasu i przestrzeni,
- mechanizmy wykorzystujące,
- refleksyjność instytucjonalną.

W odniesieniu do poprzednich uwag na temat nowej gospodarki należy podkreślić, że amalgamat różnych systemów jest permanentną cechą gospodarki zarówno światowej oraz krajowej, jak i przede wszystkim regionalnej. Oznacza to, że nowe reguły gospodarowania występują tylko w wybranych miejscach, a nie równocześnie na całym świecie; aby prowadzić rzetelne i odpowiedzialne badania nad tymi procesami, ich przenikaniem, trzeba posługiwać się wymiarem przestrzennym. W określonym czasie w przestrzeni występują więc różne systemy gospodarcze od najstarszych (pierwotnych) do najnowszych w różny sposób traktujące zasoby endogeniczne regionu.

Jak wynika z rozważań na temat nowej gospodarki, jednym z istotniejszych jej przejawów jest kształtowanie się elastycznych, wybitnie horyzontalnych struktur gospodarczych, powszechnie określanych mianem sieci gospodarczych. Przy tym na wstępie należy zaznaczyć, że bez przestrzeni nie można badać sieci. Co do samej sieci, to nie ma ona centrum i jako archetyp wszelkiego typu połączeń ma właśnie wymiar przestrzenny. W literaturze wskazuje się wiele przyczyn i źródeł ich powstania oraz ich cechy.

¹⁵ M. Smolski, R. Smolski, E. Stadtmüller, *Słownik encyklopedyczny. Edukacja obywatelska – Polska i świat współczesny*, Wydawnictwo Europa, Wrocław 1999.

¹⁶ Prively M., *Funkcja metropolitalna a proces globalizacji*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2004, nr 4 (14).

1. Rozwój sieci wynika ze zróżnicowania działalności gospodarczej, pogłębiającej się pod wpływem nowych technologii, różnicowania się potrzeb konsumentów i wytwórców, podziału pracy, umiędzynarodowienia i globalizacji gospodarki.

2. Specjalizacja produkcji jest elastyczna, dzięki czemu produkcja lepiej dostosowuje się do zmieniającego się popytu i wartości kulturowych, wypierając standardową produkcję masową.

3. Zaspokojenie wyspecjalizowanego popytu nie jest możliwe bez kooperacji, która umożliwia rozpoznanie nowych potrzeb i ich pobudzenie. Horyzontalne powiązania obniżają także koszty zarządzania jakością, ograniczając handlowe doradztwo i kształcenie pracowników przez zewnętrznych konsultantów.

4. Poprzez łączenie zasobów i doświadczenia osiąga się większe korzyści skali. Sieci stwarzają warunki do wymiany informacji i doświadczeń w dziedzinie jakości oraz uzyskiwania przez partnerów praktycznej wiedzy, która może być stosowana w ich organizacjach.

5. Doświadczenia wskazują, że niemałą rolę mają tu do odegrania władze lokalne, instytucje publiczne i prywatne oraz duże przedsiębiorstwa. Najbardziej innowacyjne firmy już działają w silnej kooperacji z ośrodkami naukowymi i badawczymi oraz z innymi firmami, zaś najbardziej innowacyjne i bogate regiony to te, gdzie władze publiczne motywują oraz inspirują takie powiązania.

6. Powodują one szybsze upowszechnianie się wiedzy, a tym samym stymulują innowacje, których pozytywny wpływ na tworzenie się nowych relacji w przestrzennym rozwoju społeczno-gospodarczym jest zauważalny.

7. Warunkiem skuteczności każdej sieci jest ich jawność. Sieci powinny być łatwe do zidentyfikowania, znane i otwarte bez względu na to, czy będą one formalne, czy nieformalne.

8. Logika sieci odrzuca sztywność, zamknięte struktury, uniwersalne schematy, centralne władze i ustalone wartości. Oferuje natomiast pluralizm, różnicę, niejednoznaczność, niekompletność, przypadkowość i wielość.

9. Cechy te przyczyniają się do postępującej dominacji sfery niematerialnej nad światem materialnym.

Należy też wskazać, że obserwujemy postępujący proces samoopptymalizacji sieci polegający na zmniejszaniu się wielkości węzłów przy równocześnie gwałtownie wzrastającej liczbie połączeń. Kiedy liczba węzłów sieci zwiększa się arytmetycznie, wartość sieci rośnie wykładniczo (jest to tzw. efekt faksu). Przy tym, jak już było zaznaczone, sam proces formowania się współcześnie sieci gospodarczych jest odbiciem przestrzennym kształtowania się gospodarki opartej na wiedzy, a przejawia się w zastępowaniu pionowych relacji poziomymi (horyzontalnymi). Cechą charakterystyczną jest także to, że sieci powodują szybszy przepływ różnego rodzaju wartości (materialnych i niematerialnych), w tym także innowacji. W tej postaci są one instrumentem grupowego i dlatego łatwiejszego uczenia się poprzez sprawniejsze nabywanie wiedzy w procesie absorpcji innowacji. Należy także pamiętać, że wysokospecjalizacyjna wiedza nie jest dostępna bezpośrednio na rynku, a ewentual-

nie koszty jej pozyskania są ogromne, dlatego jedynym możliwym sposobem nabywania (dostępu do) tejże wiedzy jest przystąpienie do sieci. Fakt ten w praktyce powoduje, że funkcjonowanie sieci jest mniej kosztowne niż np. nabywanie wiedzy i umiejętności na zewnątrz, m.in. w formie bezpośredniej (np. zakup licencji lub patentu) czy pośredniej (np. zatrudnianie konsultantów czy doradców z zewnątrz). Należy przy tym podkreślić, że w sieciach obserwuje się zjawisko dynamizowania procesu dyfuzji innowacji, czego efektem jest tworzenie się tzw. sieci innowatorów, w których ważne jest występowanie, oprócz skodyfikowanych formalnie norm i specyfikacji działalności, powiązań nieformalnych porównywalnych i opartych na tzw. cichej wiedzy (*tacit knowledge*)¹⁷ poszczególnych firm. Tworzące się w takim procesie sieci innowacyjne to swoista forma zorganizowanych relacji między partnerami procesu innowacyjnego, które przez swoje trwanie, a zarazem otwartość uruchamiają proces indywidualnego i zbiorowego uczenia się, czego ostatecznym wyrazem jest efekt synergii, w znacznym stopniu warunkujący kreatywny rozwój całości¹⁸.

Nowym pojęciem towarzyszącym tym zmianom jest określenie „przestrzeń fal”, przez które rozumiane jest uzależnienie gospodarki w coraz większym stopniu od natężenia i rytmu przepływających fal w sieciach. Organizacja sieciowa, stając się nową formą struktury regionu, oddaje tendencje wynikające ze wzrastającej różnorodności i efektywności w jego gospodarce¹⁹. Wynika to z tego, że struktura sieciowa pozwala osiągnąć znaczną przewagę w stosunku do struktur zhierarchizowanych poprzez²⁰:

- większą liczbę kanałów ułatwiających nabywanie wiedzy i w konsekwencji uczenie się, w kanałach tych tworzy się wiedza fachowa przekładana potem na innowacje, same zaś te połączenia przyrastają lawinowo,
- korzyści skali, sieci obniżają koszty ponoszone przez poszczególne jednostki funkcjonujące w niej, szczególnie ważne jest to w wypadku dużych nakładów na B + R i ryzyka związanego z tą działalnością; gdy rozkładają się one na wiele podmiotów, rozprzestrzenianie się wiedzy w sieci ulega intensyfikacji,
- korzyści różnorodności; łączenie wiedzy zwiększa dostęp do nowych często o charakterze nisz rynków, przy równoczesnym zapewnieniu wysokiej jakości,
- elastyczność i rozkładanie ryzyka; sieci poprzez kumulację wiedzy w łatwiejszy sposób radzą sobie z zagrożeniami i zawirowaniami mającymi miejsce na rynku.

¹⁷ C. Freeman, *Network of innovators: A synthesis of research issues*, „Research Policy” 1991, vol. 20, no. 5,

¹⁸ I. Pietrzyk, *Rekonwersja gospodarki regionalnej w świetle nowych koncepcji rozwoju regionalnego*, [w:] *Rozwój i restrukturyzacja gospodarki regionalnej*, AE, Kraków 1996, s. 13.

¹⁹ B. Gruchman, *Geneza innowacyjnego paradygmatu rozwoju regionalnego*, [w:] M. Klamut, L. Cybulski (red.), *Polityka regionalna i jej rola w podnoszeniu konkurencyjności regionów*, AE, Wrocław 2000, s. 117.

²⁰ A. Olechnicka, *Region peryferyjny w gospodarce informacyjnej*, Scholar, Warszawa 2004, s. 37.

Formowanie się więc sieci gospodarczych we wszystkich skalach przestrzennych współczesnej gospodarki jest także wyrazem zastępowania zbiurokratyzowanej organizacji pionowej przez poziome relacje²¹. Rozwój tych sieci wynika ze różnicowania działalności gospodarczej, pogłębiającej się pod wpływem nowych technologii, różnicowania się potrzeb konsumentów i wytwórców, podziału pracy, umiędzynarodowienia i globalizacji gospodarki²². Należy zgodzić się z M. Castellem, że w obliczu kryzysu organizacji przy szybkich i turbulentnych zmianach warunków technologicznych to sieci, a nie firmy stają się efektywnie działającymi jednostkami w gospodarce opartej na wiedzy²³. W rezultacie pojawia się nowy rodzaj organizacji gospodarczej zwanej przedsiębiorstwem sieciowym (*network enterprise*), w którym poszczególne elementy sieci mogą należeć do różnych przedsiębiorstw, co jest wynikiem rozmywania się granic między organizacją a otoczeniem. Powoduje to, że rozpatrywanie innowacji przez pryzmat jednego wyizolowanego przedsiębiorstwa staje się nieefektywne, gdyż powstają one w sieci, gdzie na wiele sposobów współpracują ze sobą różne organizacje i instytucje, przybierając postać mikroekonomicznych lokalnych powiązań w przestrzeni. Przy tym atrybutem każdej sieci jest umiejscowienie jej w zasobach i relacjach określonego regionu, zarówno społecznych, instytucjonalnych (określanych często mianem regionalnych systemów innowacji²⁴), jak i gospodarczych. Jest to związane ze zjawiskiem zakorzenienia (*embeddedness*)²⁵ sieci w regionie i przyjęcia przez nią elementów i relacji specyficznych dla niego. Dotyczy to endogenicznych zasobów regionu (zarówno materialnych, jak i niematerialnych), szczególnie tych mających charakter unikatowych i stanowiących źródło przewagi konkurencyjnej regionu na rynku. W tym kontekście wyróżnia się *social embeddedness*, które wiąże się ze zjawiskami niepoddającymi się kwantyfikacji, a występującymi w społeczności regionalnej, takimi jak przedsiębiorczość, postawy innowacyjne, kapitał społeczny, zaufanie, wzorce postaw, samoidentyfikacja itp. Drugim ważnym pojęciem jest *institutional embeddedness*, które odnosi się do instytucji badawczo-rozwojowych czy finansowych. W rezultacie zjawisko *embeddedness* powoduje, że w regionie zaciera się granica między przedsiębiorstwem a otoczeniem. Tylko regiony, w których występują trwałe elementy gospodarki opartej na wiedzy, w tym regiony uczące się, mogą tworzyć sieci jako sposób na dostosowanie się do zmieniających się warunków.

²¹ R. Domański, *Przestrzenna transformacja gospodarcza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997, s. 94.

²² R. Domański, *Gospodarka przestrzenna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 199.

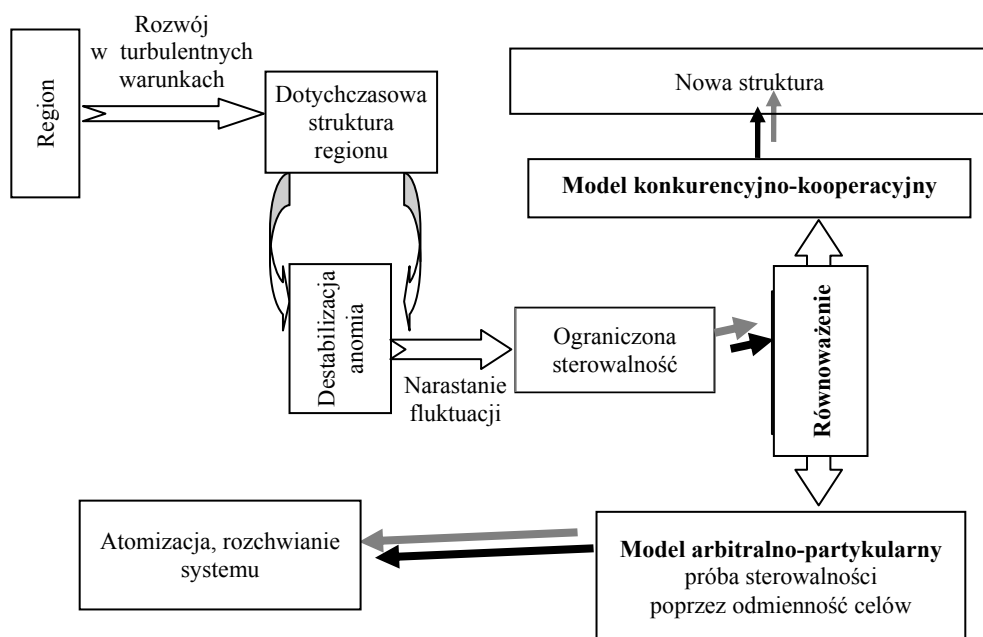
²³ M. Castells, *The Information Age. Economy, Society and Culture*, vol. I: *The Rise of the Network Society*, Blackwell Publishers, Oxford 1998, s. 171.

²⁴ W ramach tego systemu instytucje, współpracując w sieci, dążą do komercjalizacji wiedzy czy też wyników badań.

²⁵ L. Wojtasiewicz, *Polityka rozwoju regionu wobec bezpośrednich inwestycji zagranicznych*, [w:] M. Klamut (red.), *Polityka ekonomiczna, współczesne wyzwania*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 207.

Region, w którym następuje kształtowanie się sieci, podlega nowej logice organizacyjnej. W każdej dziedzinie życia społeczno-gospodarczego zaczynają dominować formy elastycznych powiązań sieciowych, które sprzyjają tworzeniu się innowacji, co powoduje kumulowanie wiedzy. Jednak należy pamiętać, że sieci stanowią swoistą społeczną umiejętność, co znaczy, że społeczność regionu musi być zdolna do dzielenia się pomysłami, informacjami, zasobami, co przekłada się na polepszenie wydajności. Taką społeczną umiejętność do tworzenia sieci można, co prawda, nabyć, wymaga to jednak nie tylko dużego wysiłku edukacyjnego, ale i zmian mentalnościowych oraz tworzenia nowych wzorców zachowań i postaw.

Na zakończenie tych rozważań należy zauważyć, że współcześnie coraz silniej lansowana jest idea zrównoważonego rozwoju, czyli takiego modelu rozwoju, który zakłada racjonalizację wykorzystania zasobów naturalnych do zapewnienia możliwości rozwoju przyszłym pokoleniom. Wątpliwe jest, by rozwój zrównoważony mogli wdrażać ekonomiści niewyposażeni w elementarne zasoby wiedzy z zakresu ekonomiki regionalnej (np. dotyczącej przestrzeni, środowiska czy zasobów)²⁶. Dodatkowo, rozwój zrównoważony powinien bazować na rozwiązaniach opartych na modelu konkurencyjno-kooperacyjnym, a nie arbitralno-partykularnym, co pokazano na rys. 1.

Rys. 1. Modele wdrażania rozwoju zrównoważonego we współczesnych uwarunkowaniach

Źródło: opracowanie własne.

²⁶ S. Korenik (red.), *Wprowadzenie do geografii politycznej i gospodarczej*, AE, Wrocław 2006.

Idea tego schematu nawiązuje do konieczności uwzględnienia różnorodnych zasobów i potencjałów (materialnych i niematerialnych) w kształtowaniu rozwoju regionu. W pierwszym ujęciu nawiązuje się do prostego modelu konkurencji, ale jednocześnie jest on weryfikowany przez konieczność kooperacji różnych jednostek i podmiotów (społeczeństwo obywatelskie). Alternatywa to model arbitralno-partykularny, który jest oparty na dotychczasowych sprawdzonych rozwiązaniach i założeniu, że „władza wie lepiej”, co w konsekwencji prowadzi w prosty sposób do marnowania istniejących potencjałów oraz destabilizacji w regionie.

Konkludując, trzeba stwierdzić, że w przyszłych zamierzeniach rozwoju regionu w coraz większym stopniu trzeba uwzględniać społeczność regionu – jej aspiracje, oczekiwania itp.

Literatura

- Bell D., *Technika łączności*, [w:] *Przegląd zagranicznej literatury prognostycznej*, Komitet PAN Polska 2000, Wrocław–Warszawa 1983.
- Castells M., *The Information Age. Economy, Society and Culture*, vol. I: *The Rise of the Network Society*, Blackwell Publishers, Oxford 1998.
- Castells M., *Społeczeństwo sieci*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
- Castells M., *Koniec tysiąclecia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Domański R., *Przestrzenna transformacja gospodarcza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997.
- Domański R., *Gospodarka przestrzenna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Freeman C., *Network of innovators: A synthesis of research issues*, „Research Policy” 1991, vol. 20, no. 5, s. 499–514.
- Gaczek W.M., *Innowacyjność jako czynnik podnoszenia konkurencyjności gospodarki regionu*, [w:] W.M. Gaczek (red.), *Innowacje a rozwój regionalny*, AE, Poznań 2005.
- Gomułka S., *Mechanizmy i źródła wzrostu gospodarczego w świecie*, [w:] R. Rapacki (red.), *Wzrost gospodarczy w krajach transformacji. Konwergencja czy dywergencja?*, PWE, Warszawa 2009.
- Gruchman B., *Geneza innowacyjnego paradygmatu rozwoju regionalnego*, [w:] M. Klamut, L. Cybulski (red.), *Polityka regionalna i jej rola w podnoszeniu konkurencyjności regionów*, AE, Wrocław 2000.
- http://www.minneapolisfed.org/research/prescott/papers/Unified_Theory.pdf.
- Korenik S. (red.), *Wprowadzenie do geografii politycznej i gospodarczej*, AE, Wrocław 2006.
- Masahisa F., Krugman P., Venables A.J., *The Spatial Economy: Cities, Regions, and International Trade*, MIT Press, Cambridge, MA, 1999.
- Olechnicka A., *Rozwój regionalny w warunkach gospodarki informacyjnej*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2000, nr 34 (4).
- Olechnicka A., *Region peryferyjny w gospodarce informacyjnej*, Scholar, Warszawa 2004.
- O’Riordan T. (red.), *Globalism, Localism & Identity*, Earthscan Publications, London and Sterling 2001.
- Pietrzyk I., *Rekonwersja gospodarki regionalnej w świetle nowych koncepcji rozwoju regionalnego*, [w:] *Rozwój i restrukturyzacja gospodarki regionalnej*, AE, Kraków 1996.
- Polska 2030. Wyzwania rozwojowe*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa, lipiec 2009.
- Priveli M., *Funkcja metropolitalna a proces globalizacji*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2004, nr 4 (14).
- Rykiel Z., *Globalizacja, unionizacja i regionalizacja polskiej przestrzeni*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2000, nr 1 (1).

- Smolski M., Smolski R., Stadtmüller E., *Słownik encyklopedyczny. Edukacja obywatelska – Polska i świat współczesny*, Wydawnictwo Europa, Wrocław 1999.
- Wojtasiewicz L., *Polityka rozwoju regionu wobec bezpośrednich inwestycji zagranicznych*, [w:] M. Klamut (red.), *Polityka ekonomiczna, współczesne wyzwania*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.

ECONOMIC REGION TOWARDS NEW CHALLENGES

Summary: The effect of changes in contemporary reality is the need for a new look at the functioning of a region. It is necessary to identify not only a region itself as a new subject of global economy but also the sources that shape its situation. Apart from the obvious (such as globalization or crisis) there should be also pointed out the unique potential which is very often intangible. This raises the need for redefinition of rules of its development.

Keywords: region, globalization, new economy, crisis, network economy, sustainability.